

Zofia Gaca-Dąbrowska (26 grudnia 1927 – 20 grudnia 2021 roku)

<https://doi.org/10.19195/0080-3626.66.16>

We Wrocławiu 20 grudnia 2021 roku zmarła prof. dr hab. Zofia Gaca-Dąbrowska, emerytowana nauczycielka akademicka, przez wiele lat związana z Biblioteką Uniwersytecką we Wrocławiu oraz z Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Wybitna znawczyni kultury książki, bibliotek i bibliotekoznawstwa pozostawiła po sobie bogaty dorobek naukowy i dydaktyczny. Otrzymała Złoty Krzyż Zasługi (1985), prestiżową nagrodę naukową SBP im. Adama Łysakowskiego (1983), srebrną odznakę „Zasłużony dla woj. wrocławskiego i m. Wrocławia”, odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” oraz honorową odznakę SBP (1976).

Profesor Zofia Gaca-Dąbrowska¹ urodziła się 26 grudnia 1927 roku w Jaktorowie w województwie warszawskim jako córka Mieczysława Dąbrowskiego i matki Zofii. Ojciec do 1933 roku był oficerem Wojska Polskiego;

w kolejnych latach pracował na stanowisku urzędniczym w administracji państwowej. Do szkoły podstawowej jego córka Zofia uczęszczała w Lidzie, a następnie kontynuowała naukę w Lublinie i Sokołowie Podlaskim, gdzie w okresie okupacji uczyła się na tajnych kompletach. Świadectwo dojrzałości otrzymała w 1946 roku w Liceum Humanistycznym. W roku akademickim 1946/1947 wstąpiła na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, obierając jako kierunek studiów filologię polską. W ramach zajęć seminaryjnych brała udział w pracach nad *Słownikiem języka Adama Mickiewicza*, prowadzonych przez prof. Konrada Górskiego, wykazując duże zainteresowanie problematyką edytorstwa naukowego. Jej nauczycielami akademickimi byli także — późniejsi profesorowie — Irena Sławińska i Czesław Zgorzelski. „To grono wybitnych dydaktyków i uczonych — wspominała — pozwoliło mi opanować podstawy metodyki badań naukowych i szczególnie uwagę zwrócić na zagadnienia literackie okresu romantyzmu oraz przełomu XIX i XX wieku”². Jej praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Tadeusza Makowieckiego dotyczyła twórczości dramatycznej Karola Huberta Roztworowskiego; egzamin magisterski zdała w dniu swoich imienin w 1951 roku, uzyskując tytuł magistra filozofii.

Pracę zawodową rozpoczęła w 1950 roku w Bibliotece im. Raczyńskich w Poznaniu. Trzy lata później przeszła do nowo tworzącej się Biblioteki Akademii Medycznej w Po-

¹ Dane pochodzą z własnoręcznie napisanego życiorysu prof. Zofii Gacy-Dąbrowskiej, znajdującego się w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU273/27/2768. RK 120/2768 (dalej: AUWr).

² *Ibidem*, k. 208: Z. Gaca-Dąbrowska, *Autoreferat o zainteresowaniach i osiągnięciach w działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej*.

znaniu, gdzie powierzono jej zorganizowanie Działu Czasopism i Sekcji Informacyjno-Bibliograficznej. W 1958 roku otrzymała nominację na kustosza. Na stanowisku kierownika tego działu pracowała dwa lata. Jako współautorka opracowała wówczas między innymi *Bibliografię publikacji z lat 1945–1955 pracowników Akademii Medycznej w Poznaniu* (Poznań 1958), trzy tomy *Kroniki Akademii Medycznej w Poznaniu od 1 stycznia 1950 do 30 września 1957 r.* (Poznań 1959) oraz spisy czasopism tejeże.

Skierowanie nakazem pracy po studiach polonistycznych do biblioteki wymagało stalego uzupełniania umiejętności zawodowych, toteż okres ten był wypełniony samokształceniem i pogłębianiem wiedzy na różnych kursach zawodowych, w tym na rocznym kursie ogólnobibliotekarskim (1954), na zaocznym kursie bibliotekarskim stopnia licealnego, organizowanym przez Ośrodek Kształcenia Bibliotekarzy w Warszawie (1956) oraz na dwuletnim Państwowym Kursie Bibliograficznym (1961). W 1962 roku zdała egzamin dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych, co z jednej strony otwierało jej drogę do awansu, z drugiej — pozwoliło na rozwinięcie w przyszłości działalności dydaktycznej. Kustoszem dyplomowanym została w 1968 roku.

Lekarza Witolda Gacę poślubiła 15 listopada 1952 roku i gdy mąż został przeniesiony służbowo do Wrocławia, złożyła podanie w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego z prośbą o przyjęcie do pracy. Rozpoczęła ją w listopadzie 1960 roku. Pracowała kolejno w oddziałach: Udostępniania Zbiorów, Opracowania Druków Ciągłych i w Oddziale Bibliotek Zakładowych — tu na stanowisku kierownika od 1965 do 30 września 1972 roku. Dyrektor Biblioteki, dr Jadwiga Pełczyńska, w ocenie pracowniczej w lutym 1966 roku napisała, że Zofia Gaca-Dąbrowska to:

bardzo sumienna pracownica, posiadająca ukończonych kilka kursów z zakresu bibliografii i bibliotekoznawstwa, stale uzupełniająca swe wiadomości zawodowe i podejmująca badania naukowe; rychło zwróciła na siebie uwagę Dyrekcji Biblioteki [...]. W zakresie badań naukowych [...] ma opublikowane prace typu bibliograficznego, dokumentacyjnego, bibliograficznego i historycznego. Jest też współpracownikiem Redakcji *Słownika Pracowników Książki Polskiej* (w Łodzi)³.

W październiku 1973 roku mgr Zofii Gacy-Dąbrowskiej powierzono kierownictwo Biblioteki Instytutu Geologicznego.

Od roku akademickiego 1970/1971, w ramach prac zleconych, prowadziła wykłady w Instytucie Bibliotekoznawstwa z problematyki organizacji bibliotek. Stałą pracę rozpoczęła w Instytucie w 1973 roku, dzięki czemu poszerzyła tematykę prowadzonych zajęć o najnowsze tendencje rozwojowe bibliotekarstwa światowego, teorię i metodologię nauki o bibliotece; poza wykładami prowadziła konwersatoria i seminarium magisterskie.

Ponieważ pierwsza połowa lat siedemdziesiątych XX wieku zbiegła się z organizacją studiów bibliotekoznawczych w całym kraju, w 1975 roku na zlecenie Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki Zofia Gaca-Dąbrowska opracowała nowy program nauczania przedmiotu bibliotekarstwo dla kierunku humanistycznego, a w kolejnych latach także program praktyk studenckich i program specjalizacji biblioteki naukowej. Działania te pozwoliły jej na sformułowanie wielu istotnych uwag i wniosków w zakre-

³ *Ibidem*, k. 49: *Pismo z dnia 22.02.1966 dotyczące oceny mgr Zofii Gacy-Dąbrowskiej podpisane przez Dyrektora Biblioteki dr Jadwigę Pełczyńską.*

się dydaktyki akademickiej, które przedstawiała na krajowych konferencjach ośrodków kształcenia bibliotekarzy. W tym okresie opracowała następujące pomoce dydaktyczne: *Przewodnik metodyczny do nauki przedmiotu „bibliotekarstwo”* (wyd. 1976, wyd. 2: 1979 — współautorka Anna Aleksiewicz), *Materiały pomocnicze do nauki przedmiotu „bibliotekarstwo”* (wyd. 1980, 1983).

W roku akademickim 1978/1979, równoległe z pracą w Instytucie Bibliotekoznawstwa, prowadziła zajęcia w Instytucie Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych we Wrocławiu. W latach 1977–1982 prowadziła także zajęcia w jedynym w kraju Studium Doktoranckim w zakresie nauki o książce, bibliotece i informacji naukowej, kształcąc w ten sposób młodą kadrę dydaktyczną. Jako członkini Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przez wiele lat prowadziła różne szkolenia bibliotekarzy na terenie całej Polski. Od 1974 roku kierowała Zakładem Bibliotekoznawstwa, a po tragicznej śmierci ówczesnego kierownika, dr Jerzego Gruczyńskiego, od 1 października 1983 roku przejęła opiekę nad Zakładem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, którą sprawowała do chwili przejścia na emeryturę w sierpniu 1996 roku.

Dodajmy, że koniec lat siedemdziesiątych XX wieku to również okres wyjątkowej pracy Zofii Gacy-Dąbrowskiej w ramach problemu węzłowego 11.1. nad tematem VIII A,3 „Zawód bibliotekarza w PRL”, którym kierowała. Zakończenie prac zostało uwiecznione przygotowaniem *Suplementu do Słownika Pracowników Książki Polskiej* (wyd. 1986). Za osiągnięcia w pracy dydaktyczno-wychowawczej i ofiarną pracę otrzymała nagrody Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1974, 1978 i 1988.

Wyjątkowa praca dydaktyczna, dokumentacyjna i organizacyjna nie przerwała własnych badań naukowych. Zofia Gaca-Dąbrowska rozpoczęła je jeszcze w 1963 roku, pracując początkowo nad tematem związanym z czasopiśmiennictwem literackim *Młodej Polski* pod kierunkiem prof. Stanisława Kolbuszewskiego. Po jego śmierci zwróciła się o opiekę naukową nad rozprawą doktorską do prof. Bronisława Kocowskiego — tym razem zajmowała się sylwetką Teodora Wierzbowskiego (1853–1923), historyka literatury polskiej, którego działalność naukowa dotyczyła zagadnień bibliografii, bibliotekarstwa i edytorstwa. Przewód doktorski został otwarty w 1969 roku, a obrona miała miejsce 25 stycznia 1973 roku. Recenzenci, w osobach profesorów Karola Głombiowskiego i Jana Trzynadłowskiego, ocenili rozprawę bardzo wysoko. Warto dodać, że w formie skróconej została ona opublikowana w „Rocznikach Bibliotecznych” (Gaca-Dąbrowska, 1973, 1974; zob. Treichel, 1986, s. 230). Październik tego roku przyniósł Zofii Gacy-Dąbrowskiej awans na stanowisko adiunkta.

Dalszym etapem rozwoju naukowego były publikacje na temat teoretycznych i metodologicznych problemów nauki o bibliotece, zwłaszcza analiza badań nad dziejami bibliotek i bibliotekarstwa w XIX i XX wieku, pociągająca za sobą dogłębne studia nad materiałami źródłowymi dotyczącymi okresu II Rzeczypospolitej, w którym stworzone zostały podstawy współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Efektem tych studiów stała się rozprawa habilitacyjna zatytułowana *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*⁴. Recenzje przygotowali profesorowie Helena Wię-

⁴ Książka wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego ukazała się jako maszynopis w serii „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo”, t. 12, s. 261 (rec. wyd.

ckowska, Karol Głombowski i Krzysztof Migoń. Wniosek Rady Wydziału Filologicznego o nadanie stopnia naukowego doktor habilitowanej nauk humanistycznych w zakresie nauki o książce i bibliotece został zatwierdzony przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną do spraw Kadr Naukowych przy Prezesie Rady Ministrów 19 grudnia 1983 roku.

Składając wniosek na posiedzenie Rady Wydziału w sprawie nadania stopnia naukowego docentki (był to etat samodzielnego pracownika naukowego) dr hab. Zofii Gacy-Dąbrowskiej, prof. Krzysztof Migoń powiedział:

jest wybitną specjalistką w zakresie teorii i praktyki bibliotekarstwa, autorką licznych publikacji z tej dziedziny i wyróżniającym się pracownikiem dydaktycznym. Wniosła wielki wkład w doskonalenie dydaktyki, wykształciła wielu magistrów bibliotekoznawstwa [...]⁵.

Stanowisko to otrzymała 2 stycznia 1984 roku. Przyznano jej wówczas nagrodę naukową ministra.

Status samodzielnej pracownicy nauki pociągnął za sobą obowiązek recenzowania różnych rozpraw: habilitacyjnych (w dorobku 4 rozprawy), doktorskich (9), zleconych przez wydawnictwo (9) oraz recenzji projektów badawczych (22). Doktor habilitowana Zofia Gaca-Dąbrowska wypromowała 168 magistrów i 4 doktorów⁶.

Znaczny był jej udział w różnych gremiach o charakterze naukowym, w tym między innymi jako członkini Komisji Egzaminacyjnej dla Bibliotekarzy i Dokumentalistów Dyplomowanych przy Ministerstwie Edukacji Narodowej (1985–1989), członkini Rady Naukowej Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (1992–1995) oraz Rady Naukowej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego (1985–1996), a także członkini Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, kiedy to jednocześnie pełniła funkcję jego przewodniczącej w latach 1992–1995. Była również członkinią komitetów redakcyjnych czasopism: „Nauka — Dydaktyka — Praktyka”, „Studia o Książce” oraz „Polish Libraries Today”.

Po habilitacji swoją uwagę badawczą skupiła na dziejach bibliotek polskich XX wieku i ich roli w rozwoju nauki w Polsce i poza granicami kraju, czego efektem była monografia *Biblioteki i ich rola w rozwoju życia naukowego w Polsce 1919–1951* (Gaca-Dąbrowska, 1992). W ocenie prof. Barbary Bieńkowskiej praca ta zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ — jak pisała:

Po raz pierwszy w naszym piśmiennictwie zostały ujęte w telegraficznym wprost, ale niezwykle trafnym i wyrazistym skrócie problemy organizacji, funkcji i roli bibliotek w życiu intelektualnym Polski, w trzech zróżnicowanych epokach: międzywojennej, okupacji i pierwszych latach

Jan Baumgart). W 2007 roku nakładem Instytutu Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa oraz SBP ukazało się drugie wydanie w 80. rocznicę urodzin autorki.

⁵ AUWr, k. 111: *Protokół nr 2/84 z posiedzenia Rady Wydziału Filologicznego z dnia 13.03.1983*.

⁶ Były to następujące osoby: Maria Kalczyńska, rozprawa *Wydawnictwo prasowe „Gazety Opolskiej” w roli edytora i popularyzatora książki polskiej na Górnym Śląsku (1890–1923)*, 1993; Aleksander Radwański, rozprawa *Problemy przetwarzania informacji bibliograficznej*, 1995; Bogumiła Staniów, *Literatura amerykańska dla dzieci i młodzieży w Polsce. Studium bibliologiczne*, 1996; oraz Małgorzata Czerwińska, *Pismo i książka w systemie Ludwika Braille’a w Polsce*, 1997.

powojennych. Autorka dokonała bardzo trudnej selekcji materiału faktograficznego [...], nakreśliła panoramę przemian bibliotek naukowych, ich uwarunkowań i skutków⁷.

Temat ten był przez Zofię Gacę-Dąbrowską kontynuowany w kolejnych artykułach dotyczących różnych form ochrony i organizowania dostępności do książki polskiej na obczyźnie, ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej.

W 1995 roku opublikowała kolejną rozprawę, zatytułowaną *Zarys rozwoju nauki o bibliotece w Polsce do 1939 r.*⁸ Była też autorką licznych recenzji i haseł biograficznych zamieszczonych w *Encyklopedii Wiedzy o Książce* oraz w „Lexikon des Gesamten Buchwesens”. Sygnalizowała też zainteresowanie Fundacją z Brzezia Lanckorońskich⁹.

Na stanowisko profesora nadzwyczajnego została powołana 1 grudnia 1990 roku. Ponieważ w roku akademickim 1997/1998 Pani Profesor osiągnęłaby wiek emerytalny, ówczesny dyrektor Instytutu, prof. Krzysztof Migoń, skierował pismo do JM Rektora „o przedłużenie zatrudnienia na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Instytucie na okres od 1.03.1996 do 30.09.1998”¹⁰. Jednocześnie Rada wniosowała do Rady Wydziału o wszczęcie postępowania prowadzącego do nadania tytułu naukowego profesora nauk humanistycznych. Senat UW r pozytywnie zaopiniował oba wnioski. Recenzentami wniosku o nadanie tytułu naukowego profesora byli profesorowie Barbara Bieńkowska, Wiesław Bieńkowski i Kazimiera Maleczyńska. Podkreślali oni zgodnie wysokie kwalifikacje oraz wybitne osiągnięcia Zofii Gacy-Dąbrowskiej w zakresie badań nad najnowszą historią bibliotek polskich, a także na polu teorii i metodologii badań bibliotekoznawczych. Tytuł profesor nauk humanistycznych otrzymała 24 stycznia 1997 roku z rąk prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego.

Na emeryturę przeszła 30 września 1998 roku, co jednak nie oznaczało jeszcze końca aktywności naukowej, albowiem zainteresowana rozwojem młodej kadry pisała recenzje prac naukowych, w tym recenzje wydawnicze prac habilitacyjnych.

Profesor Zofia Gaca-Dąbrowska zmarła w domu, w gronie przyjaciół, 20 grudnia 2021 roku. Spoczęła 19 stycznia 2022 roku obok męża na cmentarzu Junikowo w Poznaniu.

BIBLIOGRAFIA

- Gaca-Dąbrowska, Z. (1973). Teodor Wierzbowski (1853–1923). Studium bibliologiczne. *Roczniki Biblioteczne*, 665–718.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1974). Działalność edytorska Teodora Wierzbowskiego. *Roczniki Biblioteczne*, 337–372.

⁷ AUWr, k. 196: B. Bieńkowska, *Recenzja dorobku naukowego i dydaktycznego dr hab. Zofii Gacy-Dąbrowskiej, profesora w Uniwersytecie Wrocławskim*.

⁸ Ukazała się w serii „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo”, t. 19 z 1995 roku, s. 7–27.

⁹ Wykaz publikacji prof. Zofii Gacy-Dąbrowskiej dostępny jest na stronie Biblioteki Głównej UW r, w bazie publikacji pracowników, <https://luna.bu.uni.wroc.pl/publikacje/index.php> (dostęp: 1.05.2023).

¹⁰ AUWr, k. 164: *Wyciąg z protokołu z posiedzenia Rady Instytutu Bibliotekoznawstwa do JM Rektora*.

- Gaca-Dąbrowska, Z. (1983). Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo*, 12.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1992). Biblioteki i ich rola w rozwoju życia naukowego w Polsce (1919–1951). W: Z. Skubała-Tokarska (Red.), *Historia nauki polskiej*, t. 5, cz. 1. 1918–1951 (ss. 569–603). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1995). Zarys rozwoju nauki o bibliotece w Polsce do 1939 r. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo*, 19, 7–27.
- Treichel, I. (Red.). (1986). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement* (s. 230, hasło: Teodor Wierzbowski). Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Małgorzata Korczyńska-Derkacz

ORCID: 0000-0002-1470-2252

Wrocław

Małgorzata Komza (19 lutego 1946 – 10 stycznia 2022 roku)

<https://doi.org/10.19195/0080-3626.66.17>

10 stycznia 2022 roku zmarła dr hab. Małgorzata Komza, emerytowana profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Wybitna badaczka i znawczyni sztuki książki oraz estetyki druku została pochowana na Cmentarzu Ducha Świętego przy ul. Bardzkiej we Wrocławiu, gdzie żegnali ją bliscy, przyjaciele, a także pracownicy Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, z którym związała swoje życie zawodowe.

Profesor Małgorzata Komza urodziła się w 1946 roku we Wrocławiu. Tutaj ukończyła III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza (1964), a następnie odbyła studia uniwersyteckie na dwóch kierunkach. W 1969 roku uzyskała magisterium z bibliotekoznawstwa, obroniwszy pracę napisaną pod kierunkiem prof. Karola Głombiowskiego, zatytułowaną *Literatura antyczna w Polsce w latach 1740–1820 w świetle analizy repertuaru wydawniczego*. Trzy lata później, w 1972 roku, ukończyła studia z historii sztuki, uzyskując tytuł magistra na podstawie pracy *Mieźriortowe ilustracje w siedemnastowiecznej książce gdańskiej*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Zbigniewa Hornunga.

Połączenie zagadnień bibliologicznych z historią sztuki i estetyką wyznaczyło obszar interdyscyplinarnych zainteresowań naukowych prof. Małgorzaty Komzy. Obejmowały one problematykę ilustracji i książki ilustrowanej, grafiki książkowej, zdobnictwa, este-